

„Egy dolog azonban valószínű, a saját megszaporodott gondjaikkal elfoglalt »nagymenők« nem az élelmiszeripar soron következő fejlesztéseit fogják gründolni, és a bizonytalanságot látva a potenciális külső befektetők sem Magyarországon próbálnak meg pozíciókat szerezni a jövőre szabaddá váló európai tejiaccon.” (301. old.)

Másként: *a fenntarthatóságot nemcsak a rendelkezésre álló források mennyisége és megoszlása befolyásolhatja, hanem a szabályozó állam viselkedése miatt romló várakozások is.*

HIÁNYÉRZET

Magyar Bálint modelljében a szereplők tudják, mi a dolguk, viszonyaik világosak, a maffiaállam képes önmagát tartósan reprodukálva, normál üzemmód-

ban működni. A 2010 óta Magyarországon a hatalom birtokosai által összerakott konstrukció bizonytalan határai, nem garantálható fenntarthatósága azonban azt jelzik, hogy esetünkben jelenleg aligha beszélhetünk valamiféle önkorrekcióna képes, önfenntartó rendszerről. A hatalom belső konfliktusai, az újraelosztható javakért, pozícióért folyó mind kiméletlenebb harc is erre utal.

Értékelésünkben figyelembe kell vennünk azonban, hogy a jelenség leírásában és értelmezésében mások sem tartanak sokkal előbbre: „a segítségül hívott elemzési kategóriák igen felületeseek, és a sokszor elképesztően formalizált tudományos apparátus gyakran csak a már meglévő értékítéletek visszamenőleges igazolására szolgál” (? old.) – írja az elméleti keretéről szóló tanulmányában Trencsényi Balázs. □

POLIP-E?

VÁRADI BALÁZS

Magyar Bálint új könyvében korábbi publicisztikai és a maga szerkesztette két *Magyar Polip* kötet tanulságainak beépítésével beszél el a Fidesz 2010-es hatalomra kerülésétől a Simicska-afférig tartó öt év társadalmi, politikai és közpolitikai folyamatainak történetét. A szöveg *egészének* méltányos kritikája a kötet megírásához mérhető bátorságot kívánna meg a recenzenstől, mindenekelőtt pedig annak tisztázását, melyik műfajba tartozik és milyen módszerrel íródott e terjedelmes tanulmány.

Ami a műfajt illeti, a szociológiai szakszavak használata és a lábjegyzetbe került hivatkozások *társadalomtudományos tanulmányt* sejtetnek. Ugyanakkor hiányzik a mégoly kritikai reflexió a hazai politikai folyamatokat elemző művekre és ezen elemzések szaktudományos kereteire – például a demokrácia és a demokratikus konszolidáció elméletére, a poli-

Magyar Bálint:

**A magyar maffiaállam
anatómiája**

Noran Libro, Budapest, 2015.

312 oldal, 2990 Ft

tikai gazdaságtani iskolára, Dahl, Sartori, Preworski vagy Schmitter írásaira¹ és a vonatkozó hazai szakirodalomra, köztük Enyedi Zsolt, Körösi András, Tóka Gábor cikkeire, Dorothee Bohle és Greskovits Béla könyvére.²

Vagy egy *nagyesszé*t vagy inkább esszéfüzért olvassunk? Azzal nehezen egyeztethető össze a tárgyával szembeni, a bizonyítást megelőző normatív ítéletek sokasága és a kontemplatív műfajhoz nem illő, jól okadatolható („törvényesített rablás”, „a cselekvő alany, a bűncselekményeket elkövető bűnszervezet”) sistersgő gyűlölet.

Vagy *politikai pamflet* volna a szellemesen alliteráló neologizmusokkal teletűzdelt szöveg? Annak túl hosszú és tudományos – az embernek a XIX. század eleji porosz cenzúratörvény ötlük az eszébe, mely a húsz szerzői ív terjedelmet meghaladó szövegeket mint politikailag értelmetlenül hosszúakat egyszerű-

1 ■ Csak jelzésképp: Robert Dahl: *Democracy and its Critics*. Yale University Press, New Haven, 1989.; Giovanni Sartori: *The Theory of Democracy Revisited*. Chatham House, Chatham, N. J., 1987.; Adam Przeworski: *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge University Press, New York, 1991.; Philippe C. Schmitter – Terry Lynn Karl: *What Democracy Is... and Is Not*. *Journal of Democracy*, 2 (3): 75–88, 1991.

2 ■ Többek közt: Enyedi Zsolt: *Adversarial politics, civic virtues and party identification in Eastern and Western Europe*. In: J. Bartle – P. Bellucci (eds.): *Political parties and partisanship: social*

identity and individual attitudes. Routledge, London, 2009. 246–284. old.; Körösi András: *A politikai polarizáció és következményei a demokratikus elszámoltathatóságra*. In: Boda Zsolt – Körösi András (szerk.): *Van irány? Trendek a magyar politikában*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet – Új Mandátum, Bp., 2012. 284–309. old.; Tóka Gábor: *Vezérek passzív csodálói: a magyar választói magatartás nemzetközi összehasonlításban*. In: Karácsony Gergely (szerk.): *Parlamenti választás 2006. Választáskutatás*, Bp., 2006.; Dorothee Bohle – Béla Greskovits: *Capitalist Diversity on Europe's Periphery*. Cornell University Press, Ithaca–London, 2012.

en kivette az előzetes engedélyeztetés kényszere alól: háromszáz oldallal nem lehet mozgósítani.³

Vagy egy Orbán-ellenes *politikai stratégiai dokumentum* első, megalapozó része ez, a „nevesincs rendszerrel” való politikai szembeszállás megtervezésének első fázisa? Ha az, fájóan hiányzik maga a politikai ágens, akihez szól, és a világos ideológia, amelynek jegyében a szerző meg kívánná dönteni a Nemzeti Együttműködés Rendszerét (NER).

Tegyük fel, a fenti négy műfaj *kombinációjával* van dolgunk. Ám mi volna Magyar Bálint vizsgálódásának a műfajokat egybefűző *módszere*? A más országokkal való *összevetés*, a komparatív megközelítés itt-ott felüti a fejét (elsősorban az Oroszországra, Azerbajdzsánra és a közép-ázsiai volt szovjet tagállamokra való hivatkozásokban), de azért a Magyarországra koncentrált szöveg nagy részétől idegen. *Történeti elemzés*? Ahhoz messze nem kellően kritikai és elemző a viszonya a forrásokhoz, melyek típusukat tekintve a kiválogatott szakmai közleményektől az újságcikkeken át a hallomásig terjednek. A *társadalomszerkezet* alakulásának szociológiai vizsgálatáról van szó? Ahhoz nem elég egy-két közvélemény-kutatásra hivatkozni. Vagy úgy olvassuk, mint egy egészen hosszú *újságcikket*? Mindennek az elegyével van dolgunk, és épp ezért nagyon nehéz megmondani, miféle kritikát lehet megfogalmazni róla: tudományost? irodalmi? politikait? Mindenképp nagy feladat, amelyhez nem vagyok elég bátor, helyette egy rövid esszével⁴ próbálkozom Magyar Bálint könyvének négy kulcskérdéséről, amelyeket a legfontosabbnak tartok, illetve amelyekben nem értek egyet vele.

A könyv fő állítása a NER lényegét próbálja meghatározni. Magyar Bálint fejtegetését röviden összefoglalva és a mozgósításhoz hasznos – hol szellemes, hol szellemeskedő, de a megértést nem segítő – szóalkotásaitól (mint „polipbűró”, „szervezett felvilág”, „poligarcha”) és kétséges mértékben hasznos metaforáitól (maffia, stróman)⁵, szándékosan lecsupaszított formában, olvasatomban ez az állítás a következő:

2010-zel a magyar politikai rezsim a liberális demokráciából egy némileg az oroszországihoz hasonló, az EU-ban *sui generis* posztkommunista rendszerre vált, amelyben a politikai és a gazdasági hatalmat a lojalitás és az érintetteknek kedvező *újraelosztás* köré *szerveződő* koncentrikus csoportok hierarchiájában gyakorolják, melynek belső és külső kapcsolatai a szervezett bűnözés bizonyos fajtái-ra emlékeztetnek.⁶

A hatalmat gyakorlóknak a hatalom megtartásán és gazdasági kihasználásán túl nincsenek valódi, a társadalom egészére vonatkozó ideológiai vagy szakpolitikai céljaik.

VAN-E A NERNEK LÉNYEGE?

A kérdéssel máris besétálunk a Magyar Bálint állította esszencialista csapdába. Igaz, ha csatára készülünk, meg kell ismerni az ellenfelet. Ám mi volna a NER lényege? Miért, mi az elefánt lényege? A nagy méret? A vastag bőr? Az ormány? A hosszú kihordási

idő? Nincs neki, mondaná a természettudós, az elefántot a szakember beilleszti a taxonómia rendjébe, leírja anatómiáját, etológiáját stb., a „lényege” megragadásával nem foglalkozik. Az ő leírásából aztán mást-mást használ majd a vadász, a cirkuszművész, a zongoragyáros vagy a preparátor. A metaforák sem segítenek sokat: mit mondtam, amikor diadalmasan rávilágítottam, hogy az elefánt valójában egy lomha óriáspatkány?

Az első kérdés, hogy a 2010-ben kezdődő magyarországi uralmi viszonyok eléggé stabilak és kontúrosak-e ahhoz egyáltalán, hogy érdemes legyen a lényegüket keresni. Sokan, a Freedom House-tól Szilágyi Ákosig nem biztosak benne, hogy itt nem egy átmenetről, egy újból ingataggá váló (*unconsolidated*) demokráciáról van-e szó. Akármennyire leegyszerűsítő is részpontszámok vektorával jellemezni egy uralmi rendet, amíg ezek a pontszámok nagyon ingadoznak – márpedig a magyar demokráciának a Freedom House-tól kapott pontszámai még tavalyról idénre is nagyot változtak (és a bevándorlás ürügyén a polgári szabadságjogokat tovább korlátozó törvénymódosításokról szavaz az Országgyűlés) –, nehéz elvetni azt a hipotézist, hogy nem egy többé-kevésbé megszilárdult rendszerrel állunk szemben, hanem két rendszer közötti átmenetről van szó. Könnyen lehet, hogy a megérteni kívánt NER nem valami, hanem csak egy pályáiv egyik pontja: vagy furcsa kitérő a megszilárdultnak látszó liberális demokrácia és egy valóban megszilárdult liberális demokrácia között, vagy, pesszimistán, egy villanás a zuhanórepülésben egy korántsem megszilárdult liberális demokráciától egy hegemonikus autoriter rendszer felé. Februári tanulmányában Lisa Herman⁷ is azt firtatja, vajon miért nem tudott megszilárdulni a liberális demokrácia Magyarországon, nem pedig annak az állapotnak a lényegét, amelyben jelenleg van az ország.

Félreértés ne essék, a magyar rezsim besorolása a

3 ■ Ludwig Buhl: *Der Beruf der Preussischen Presse*. Klemann, Berlin, 1842. 29. old. „Werden ihr die Zeitungen genommen, so flüchtet sie sich in die Bücher über 20 Bogen”, idézi a Pressefreiheit szócikk a Wikipédián.

4 ■ Ha esszé, nem kell a lábjegyzet-apparátus. Ha lenne, Magyar Bálint és szerzőtársai nevén kívül a hazaiak közül Kis János, Körösi András, Székely János, Szilágyi Ákos, Tölgyessy Péter és Ungváry Rudolf műveinek kellene leggyakrabban szerepelniük benne.

5 ■ Egy csokornyai a szellemesebbekből: „az ügyészség mint kampánystáb”, „a visszautasíthatatlan ajánlat”, „bűnszövetkezetben elkövetett tulajdonfosztás”, „korrupciós bróker”, „külpolitikai piramisjáték”, „helytartó, végrehajtó, intéző, gazdatiszt, testőr”, a Fidesz mint „politikai csúcsragadozó”, a „(fogadott) család” fogalmának kitágítása.

6 ■ A kötet nyelvén: „A maffiaállam: a parazita állam privatizált formája, a fogadott család politikai, közhatalmi eszközökkel bonyolított gazdasági vállalkozása.”

7 ■ Lise Esther Herman: Re-evaluating the post-communist success story: party elite loyalty, citizen mobilization and the erosion of Hungarian democracy. *European Political Science Review*, 2015. május, 1–34. old., online megjelenés: 2015. február 25.

8 ■ Forrás: Marc Howard – Philip Roessler: Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes. *American Journal of Political Science*, 50 (2006), 2. szám, 367. old.

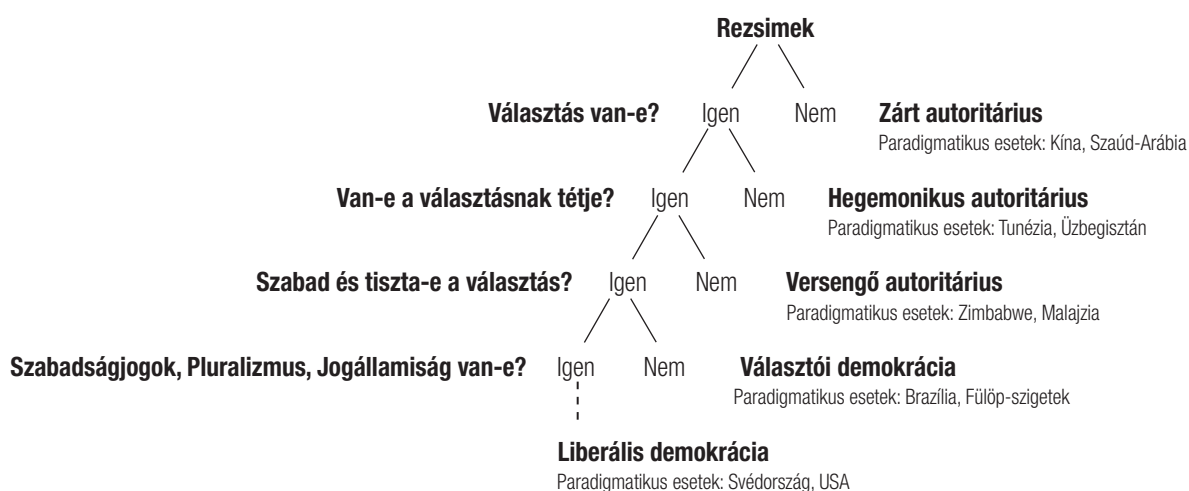
hagyományos rezsimitipológiákba komoly tétellel járó, értelmes politikatudományi feladat. Ezzel próbálkozik például a „fasisztoid mutációt” emlegető Ungváry Rudolf is. Ha óvakodnánk attól, hogy rögtön másutt aligha használható új kategóriák tömegét találjuk fel, a kérdés inkább úgy merülne fel: ha Howard és Roessler fa-gráfián (1. ábra) csak a demokráciánk liberális jellege csorbult 2010 óta, és liberális demokráciából pusztán választási demokráciává (*electoral democracy*) lettünk, akkor már a választás maga sem tekinthető szabadnak és tisztának (*free and fair*)? Erre válaszolni azonban, mint a rendszertanban általában, csak egy elfogadott, meglévő rendszert használva, az eggyel nagyobb halmaz (*genus proximum*) és a többi elemtől megkülönböztető vonások (*differentia specifica*) gondos megadásával lehetséges, *sui generis* kategóriák kiöltésével nem.

Ha viszont egy változásnak (esetleg egy kitérőnek) vagyunk tanúi, érdemes-e máris a rendszer lényegét keresnünk? Magyar Bálint szerint igen. Szerintem értelmesebb és izgalmasabb kérdés az, milyen pályán távolodunk a liberális demokráciától, és hol állunk majd meg.

MENNYIRE FONTOS ISMÉRV, HOGY A NER POSZTKOMMUNISTA?

Ez a jegy integráns része Magyar definíciójának, amelyben a NER „a kommunista diktatúra talaján, annak bomlástermékeként jött létre”. Lehet, hogy ez a kettőnk közötti generációs eltéréstől fakad, de szerintem korántsem magától értetődő az államszocializmus bukása után húsz évvel egy hatalomra kerülő új rendszert a kettővel korábbiából magyarázni. Ha a húsz

1. ábra. A politikai rezsimek dezaggregációja a demokrácia különböző dimenziói szerint⁸

Megjegyzés: A „választás” a végrehajtó hatalmat gyakorló vezetők vagy az őket megválasztó parlament megválasztására vonatkozik.

év távolságot máshová másolja az ember az idővonalon, könnyű ráérezni, miért: vajon poszt-K. u. K-nak mondtunk volna-e egy hipotetikus 1938-as, vagy poszthorthystának egy 1965-ös rezsinváltást? Még ha biztosak vagyunk is, hogy az okokat leginkább egy kulturalista, az útfüggőséget hangsúlyozó keretben kell keresni, a magyarázatot Magyar Bálint is (mint Tölgyesi Péter vagy Széky János) legalább részben az „elmúlthúszévben” vagy éppen, mint Kis János, a szocializmus előtt keresi. Akkor viszont a posztkommunista nem más, mint a földrajzi szűkítés jelzője. És valóban, Magyar Bálint ritka kitekintéseiben így is használja: minden kortárs összehasonlítása kizárólag más volt szocialista országokkal történik. Miért? Miért is ne szolgálhatna Brazília vagy Tunézia éppoly hasznos tanulságokkal az Orbán-rezim megértéséhez, mint Azerbajdzsán vagy Oroszország? Mert az államszocializmus során a termelővállalatok állami tulajdonban álltak, és az Orbán-rendszer sem áll

államosítani, és úgy járadékokat teremteni és elosztani? De ezt bőven megteszik olyan rezsimek is, amelyek sosem éltek a sarló és kalapács uralma alatt. Bár a kádári örökség, mint a Horthy-féle vagy (és főleg) az 1990–2010-es időszak tendenciái, nyilván hatottak arra, ahogy a 2010 utáni politikai és társadalmi folyamatok alakultak, nem vagyok biztos abban, hogy posztkommunista keretben való értelmezésük többet segít, mint amennyit árt azzal, hogy leszűkíti a lehetséges összehasonlítások horizontját.

MENNYIRE HELYTÁLLÓ A NER HATALOMGYAKORLÁSÁNAK SZOCIOLOGIZÁLÓ LEÍRÁSA A KÖNYVBEN?

Az állítás, hogy az Orbán-rendszerben a politikai és gazdasági hatalom gyakorlása elsősorban a lojalitás, illetve a politikai hatalom gyakorlóinak és a nekik alárendelt, tőlük függő gazdasági szereplőknek javára történő újraelosztás köré szerveződik, és ezek a sze-

replők koncentrikus körökbe rendezhetők (a szerző címkéi, ami a gazdaság területén aktív köröket illeti: *poligarchák*, Orbán Viktorral az élen, majd *belső körös oligarchák*, pl. Simicska Lajos, Varga Tamás, majd az *adoptált*, a *behódoltatott*, végül a *társutas oligarchák* egyre táguló körei), a 2015-ben a politikai-társadalmi változásokat a sajtóból követő megfigyelőnek rendkívül plauzibilis politikai-szociológiai hipotézis. Egybevág sok-sok anekdotikus tapasztalattal, adattal, amelyeket ez a könyv, de különösen két elődje bőségesen sorol, továbbá számos külföldi elemzéssel – a Tavares-jelentéstől Kim Lane Scheppele cikkein át a Transparency International és a Freedom House összefoglalóig és adataiig. E feltevés megerősítést nyilván akkor nyer majd, ha a hipotézist világosan elválasztjuk az alternatíváktól (például amelyek szerint a hatalomgyakorlás túlnyomórészt továbbra is bürokratikus szabályozott, vagy hogy legalább részben egy politikai ideológia által motivált csoporttal van dolgunk, vagy éppenséggel egy hibrid mechanizmussal), majd szociológiai vagy történelmi módszerekkel megvizsgáljuk.

Nehezebb azt megítélni (a morális felháborodásból fakadó politikai mozgósító erőt félretéve), mennyiben segíti a megértést az az állítás, hogy a hatalmat gyakorló csoport belső és külső kapcsolatrendszere hasonlít ahhoz, ami a szervezett bűnözés bizonyos fajtáinál tapasztalható. Igen meggyőzően hangzik, hogy az állami újraelosztás bizonyos, Orbán által bevezetett mintái a korrupció mintázataira emlékeztetnek, s az is, hogy a hatalmi csoport kohéziójának fontos eleme a haszonszerzés lehetőségével és a büntetés fenntartott személyi lojalitása. Am Magyar szerint ennél többről van szó, amit a könyv elemző részében ki is fejt. Nevezetesen, hogy a maffia elnevezés a koncentrikusan felépülő elit bizonyos szervezeti tulajdonságaira utal: hogy a gazdasági érdek vezérelte rendszer személyi, és nem intézményi alá-fölérendeltségi kapcsolatokon alapul; hogy a fölérendelt szint a büntetésnek és jutalmazásnak a munkaviszonyokban lehetségesnél lényegesen szélesebb köre felett diszponál, és hogy a játszma időben végtelen horizontú. Ha ez a leírás helytálló, és nem csupán egy-két apró nóvumot nagyít fel az egész politikai-gazdasági elit rendszertulajdonságává, és megértjük, milyen peremfeltételek teszik lehetővé és tartják életben ezt az új szerveződést, akkor ennek az értelmezésnek komoly prediktív ereje lehet.

Ez a könyv legizgalmasabb része, mert itt Magyar Bálint jócskán ad muníciót tesztelésre érdemes és tesztelhető hipotézisekhez. Mert ahhoz, hogy mindez több legyen szellemes ötletek soránál, végig kell gondolni, mik lennének az alternatív hipotézisek? Hogyan lehetne egyáltalán cáfolni Magyaréit?

Nem lehet, hogy a rendszert néhány egyéni és személyes gazdasági kapcsolaton túl még mindig a többékevésbé szakszerű kormányzati bürokrácia működteti? Hogy az illojalitás büntetése eddig sem csak a pusztá elbocsátás volt? Hogy a könyvben bemutatott intéz-

ményi újdonságok léteznek, de nem tekinthetők a rendszer alapvető jellemzőinek?

És hogyan döntsünk minderről? Az érintettekkel készített interjúk alapján, vagy majd csak negyven év múlva, a memoárok olvastán? Milyen predikciók fakadnak Magyar diagnózisából, és azok miben különböznek azoktól, amelyek a versengő, alternatív hipotézisekből következnek? Hogyan reagálna a rendszer, ha Orbán bejelentené, hogy a jelen ciklus végén visszavonul? Vagy például arra, ha az EU leállítaná a járadékadászat egyik fő célpontjául szolgáló strukturális alapok folyósítását?

Azt gondolom, e téren, ha nem győz is meg, Magyar leírása izgalmas, plauzibilis, és további vizsgálatra érdemes.

IGAZ-E, HOGY NINCS MÁS CÉL?

Magyar több helyütt hangsúlyozza azt, ami ha igaz, akkor a maffia-metafora melletti egyik legerősebb érv: a Fidesz hatalomgyakorlását tévedés az akármiféleképp felfogott közjó, közpolitikai célok vagy valamilyen ideológia szolgálatával magyarázni, lévén kizárólagos célja a magánhaszon.

Itt voltaképpen a politikatudomány egy klasszikus, sok kontextusban, sok módszerrel vizsgált alapkérdésének egyik változatára bukkanunk: vajon a politikai jelenségek magyarázatához elégséges-e pusztán azt feltételeznünk, hogy a politikusok csupán személyes hasznukat keresik, a hatalom megszerzésére és megtartására törekcsenek, illetve mindarra, aminek segítségével személyes hasznukat növelhetik (*office-seeking behavior*); vagy jobb abból kiindulnunk, hogy nemcsak a hatalom megszerzése, megtartása és kiélvezése a fontos számukra, de ezen túli politikai céljaik is vannak a hatalommal (*policy-seeking behavior*)? A NER fontos tulajdonsága Magyar szerint, hogy vezetői egyértelműen az első kategóriába sorolhatók.

Ha pusztán a történesek elbeszélésével próbálnánk dönteni valamelyik alternatív magyarázat mellett, zavarban lennénk, mert szinte *minden* jelenséget be lehet illeszteni *mindkét* történetbe. A NER működetői viselkedésének *policy-seeking* elvű magyarázata úgy hangzik, mint egy eligazítás a híveknek. Eszerint az Orbán-csapat valódi célja a gazdagabbak megerősítése („erős középosztály”), a Kádár-korszakból örökölt, károsnak ítélt társadalmi hálózatok („megalvadt struktúrák”) felszámolása; az, hogy minél többen dolgozzanak („munkaalapú társadalom”), ügyes részleges leválás a hanyatlónak gondolt Nyugatról („keleti nyitás”), a gazdaság tulajdonosi szerkezetének átalakítása („a multiktól is független, erős Magyarország”) stb. Elérésének eszköze a Fidesz többszöri újraválasztása, amihez sok minden kell – az új választási törvénytől a vidéki templomjáró elit támogatásáig.

Az *office-seeking* elvű magyarázat viszont minden deklarált vagy vélelmezett ideológiai és közpolitikai cél mögött pusztá hatalom- és bírvágyat gyanít.

Magyar Bálint kategorikusan ezt az álláspontot képviseli a NER minden működési területével kapcsolatban: „A szakpolitikák alkonya jött el: a kormány intézkedéseinek primer szakpolitikai oka vagy célja nincs.”

Igaza van? Semmi más Orbán összes lözungja, mint az egyéni és csoportterdekből zajló újraelosztás elé vonszolt paraván? A válasz módszertani okokból nagyon nehéz, kicsit úgy érezzük, mintha az optikai illúziót szemléltető csalirajzot néznénk: nekem kacsa, neked nyúl.

Magyar Bálintnak itt általánosságban két erős érve is van. Egyrészt a Fidesz deklarált céljai oly sűrűn változtak, hogy nehéz elhinni, ezek a célok irányítanák politikai döntéseit. Egyetértek, könnyebb lenne amellet érvelni, hogy Orbánnak konstans céljai vannak, ha nem mondaná hol ezt, hol azt. Viszont a tisztán instrumentális politikai kommunikáció még nem zárja ki, hogy vannak ki nem mondott, de követett valódi célok. *Ad hominem* a példa, de az SZDSZ is hol az adócsökkentések (gazdasági liberalizmus), hol pedig az adóemelés (a költségvetés kiegyensúlyozása) mellett állt ki, miközben politikusai szubjektíve végig ugyanazon társadalomjobbító elvek megvalósításáért küzdöttek.

Másrészt könyvében egyenként, ágazatonként, helyenként kifejezetten meggyőzően demonstrálja, hogyan szolgálják egyes közpolitikák – a plázastoptól a kormányzati kommunikáció nyelvhasználatáig – a hatalmon levők egyéni gazdagodását és uralmuk fenntartását. Ez is erősíti állítását, hogy szintiszta hatalom- és pénzvágy mozgatja Orbánékat, anélkül hogy kizárná azt a lehetőséget, hogy ezek csupán kedvező mellékhatások, amelyeket ne tévesszünk össze a voltaképpeni célokkal. Egy példa: a dohány-kiskereskedelem koncesszióalapú újraszabályozásával kapcsolatban a részletek áttekintése után nehéz, de nem lehetetlen amellet érvelni, hogy a népegészségügyi cél több volt a klienseknek juttatott támogatási rendszerre ragasztott fügefalevélnél. Nem lehetséges-e, hogy legalább az egyik rész cél a dohányzás visszaszorítása volt? Magyar szerint nem. A WHO szerint, mely Orbánt 2013-ban díjjal jutalmazta, igen.

Azok a kifinomult politikatudományi elemzési módszerekhez szükséges adatok, amelyekre támaszkodva e kérdésekre valóban meggyőző választ lehetne adni, itt és most nem állnak rendelkezésünkre.

A *policy-seeking* magyarázat mellett erős érveként hozhatók fel azok a beavatkozások, amelyeknél a végrehajtott kormányzati intézkedés bizonyosan nem szolgálta a tételezett „koncentrikus elitiek” gazdagodását, lojalitásuk és függésük megtartását vagy pedig a Fidesz újraválasztását. Az intézkedések indokának valami másnak kellett lennie, mint amit Magyar Bálint elmélete megenged. Vannak ilyen indokok. Íme, három példa:

1. A személyi jövedelemadó rendszerének átalakítása. Az egykulcsos jövedelemadó és a családi adókedvezmény nem csupán óriási lyukat ütött a költ-

ségvetésen (a különadókat enélkül is ki lehetett volna vetni), de mindenféle lojalitáspróba és függőségi viszony létrehozása nélkül hagyott százmilliárdokat a felső jövedelmi decilis, közülük és főleg a családok zsebében. Mennyi, a rezsim jól kereső ellenségeit kihagyó érdemalapú osztogatásra lett volna mód ennyi pénzből! Nem lehet, hogy a cél mégis az volt, amit deklaráltak is: a „középosztály” (így becézik a jobboldali pártok az Atlanti-óceánon innen és túl a magas jövedelműeket) megerősítése vagy egy kevésbé torzítónak, inkább produktív munkára ösztönzőnek gondolt adórendszer megalkotása?

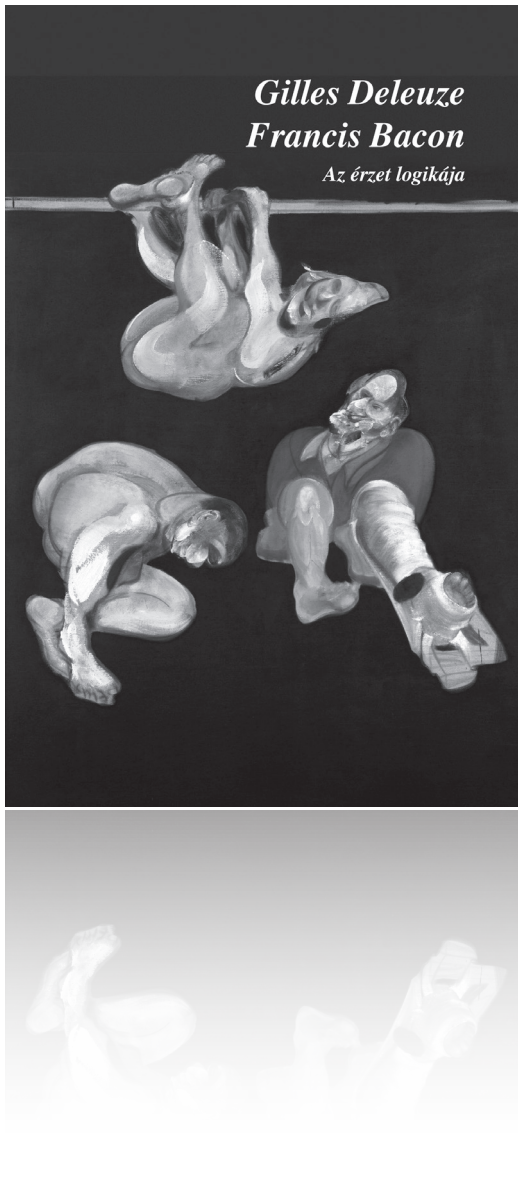
2. A konzervatív-kereszténynek gondolt életmódot szabályozással erősítő intézkedések a hittantánitástól a vasárnapi boltbezárásig, a kereszténydemokrata látogatástól fenntartásáig és üzemeltetéséig. Itt ugyan felmerül a vallásos szavazatok vadászata és az egyházak bevonásának igénye a hatalom koncentrikus körébe, de egyik sem tűnik meggyőzőnek: ezek az intézkedések a közvélemény-kutatások szerint nem feltétlenül hoznak szavazatokat, és egyáltalán nem biztos az sem, hogy az egyházi hierarchia céljaival egybeesnek. Lehet, hogy itt egy tradicionálisabb társadalom visszaállításért akár politikai áldozatot is hozott az Orbán-rendszer? Szerintem lehet.

3. Az sem igazán világos, hogyan szolgálná a hatalmat birtokló csoport érdekeit a keleti nyitás. Ellentétes a Fidesz támogatóinak („ruszlik haza”), sőt külpolitikával foglalkozó elitjének (az atlantistáknak és a németbarátoknak) a geopolitikai preferenciáival, és az Egyesült Államokkal – belpolitikailag költséges – konfliktust generáló fordulatot nem meggyőző egyedül a Paks II. (még az EU által megakadályozható) felépítésével leszívható járadékokkal magyarázni. Ezer más módon lehetett volna és lehet most is költséges állami beruházásokba belevágni, átláthatatlanságuk hazai döntésekkel jól körülbástyázható, ehhez se kell Putyin, és minden mutyihoz könnyen találni más, kelően gátlástalan külső partnert is. Megint hajlok arra, hogy itt hosszú távú geopolitikai megfontolások is álltak a háttérben.

Miközben tehát egy sor konkrét közpolitikai döntéssel kapcsolatban elfogadom Magyarnek, illetve a két korábbi *Polip*-kötet ágazati fejezetei szerzőinek az értelmezését, továbbra sem vetem el azt a feltételezést, hogy a gazdagok javára való újraelosztás, a vallás szerepe vagy a Kelet felé tájékozódó külpolitika nem a magánhaszon instrumentuma, hanem valódi politikai célokat szolgál.

Persze módszertani szempontból egy lépéssel sem jutottunk előre, fenti érveimmel még csak a rajzot kacsának látó gyözködi a nyúlpártit: „Tessék, nem látod? Itt a csőre, ott a szárnya.”

Mégsem hiszem, hogy a megértéshez hasznos eleve azt tételoznünk, hogy egy rezsimnek, bármely rezsimnek, de különösen egy nekünk nem tetszőnek nincs más célja, mint az uralmon levők gazdagodása. Ez a redukcionizmus szélső esetben olyan, mint a vízi városi polgárok kommunpercepciója az *Édes Anna*

Kafkához hasonlóan a gerincoszlop Bacon számára sem más, mint egy kard a bőr alatt, amit egy hóhér csúsztatott egy ártatlan alvó testébe.

Gilles Deleuze (1925–1995)

Az Atlantisz Könyvkiadónál
megjelent Deleuze-kötetek:

Proust (2002)

A bergsoni filozófia (2010)

ATLANTISZ KÖNYVSZIGET
1061 Budapest, Király utca 2., Anker Ház
Tel.: (36 1) 267 6258
E-mail: atlbook@t-online.hu
www.atlantiszkiado.hu

első oldalán.⁹ Amikor a megrettent nemzeti közép-osztály Kun Béla, Szamuely Tibor, Lukács György viselkedését kizárólag hatalom- és bírvágygal próbálta magyarázni, az inkább a velük szembeni riadt gyűlölet racionalizálását szolgálta, nem a politikai, társadalmi vagy történeti megértést. Félek, hogy *mutatis mutandis*, Magyar fenti tézise is ebből a talajból nőtt ki.

ÖSSZEFOGLALVA

Magyar könyve egy gazdag, zavarba ejtő, bosszantó, gondolatébresztő hibrid. Rengeteget markol, és keveset fog. Hogy a könyv érvei és metaforái politikai program megalapozására alkalmasak-e, ítélek meg a meglevő és eljövendő ellenzéki pártok stratégiái, de engem nem győzött meg, hogy érdemes metaforák sorával a lényegét keresni valaminek, ami nagyon is átmeneti és változó. A posztkommunizmus hangsúlyozása legalábbis aránytévesztésre vall. Mindezek dacára, aki elolvassa ezt a furcsa, besorolhatatlan opuszt, egy politikai-szociológiai kutatási programmal biztosan gazdagabb lesz, bár a hipotéziseket magának kell kiásnia az ítélkezés és a neologizmusok alól, majd letisztázni, ellenőrizhetővé tenni, és összevetni a tapasztalati anyaggal. Az pedig, hogy amit Magyar Bálint leír – vajon egy markáns társadalom-politikai célokért küzdő formáció berendezkedésének szimptomája-e csupán, vagy a Fidesz politikájának alfája és ómegája –, szakpolitikai területenként további értelmes vita tárgya kell hogy legyen. □

9 ■ „[Kun Béla] Sápadt volt, borotvátlan, mint rendszeren. Vigyorgott az alatt álló polgárookra, s vásott kajánsággal, csúfondárosan még búcsút is intett egyeseknek. Zserbókat vitt, melyekkel teletömte puffadozó zsebeit, aztán ékszereket, grófnék, bárónék, kegyes, jótékony hölgyek drágaköveit, templomi kelyheket, sok más egyéb kincseket. Karjairól vastag aranyláncok lógtak.” (Kosztolányi Dezső: *Edes Anna*)